

MISAD KATALIN

HELYZETJELENTÉS A MAGYAR/SZLOVÁK SZÓTÁRAKRÓL, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A SZLOVÁK–MAGYAR PÁRÚAKRA (2000–)¹

A dolgozat a Szlovákiában 2000-től napjainkig megjelent legfontosabb szlovák–magyar és magyar–szlovák szótárakat mutatja be, különös tekintettel a szlovák–magyar páruákra. A hordozó tekintetében nyomtatott és digitális kiadványok, terjedelmük alapján kis- és középszótárak, szakterületük szerint általános és speciális szógyűjtemények elemző vizsgálata részben érinti a kisebbségi helyzetben történő szótárírás speciális, gyakran nyelvpolitikai indíttatású problémáit, de a fő hangsúlyt a szótárak magyar nyelvi anyagában felbukkanó sajátosságok – a magyar nyelv szlovákiai változataiban használatos, főként az érintkező többségi nyelvből származó szókészleteti elemek szemantikai, alaki és egyéb formai jegyeinek – feltárására helyezi.

1. A határon túli kétnyelvű szótárak szerepéről

A kétnyelvű szótárak elsődleges célja a fordítás és a nyelvtanulás segítése. Kisebbségi helyzetben e célkitűzéshez speciális sajátosságok kapcsolódnak.

Az egyik az, hogy a kisebbségi nyelvként beszélt magyar nyelvvaltozatok szókészletében megjelennek olyan, a többségi nyelv hatására kialakult – főként az illető ország közigazgatásához, társadalomszervezéséhez, intézményrendszeréhez stb. kapcsolódó – fogalmak, amelyek a közmagyar szókincsből s ennek következtében az anyaországi szógyűjteményekből hiányoznak, esetleg más jelentésben fordulnak elő bennük. Ezek a fogalmak, megnevezések a kisebbségi nyelvvaltozatokban közhasználatúvá válnak, s a beszélt nyelv mellett az írott nyelvben is elterjed-

¹ Az írás alapjául szolgáló kutatások az 1/0051/14. számú, *Ideológia, identity a sebareprezentácia v kontexte lingvistiky a literárnej vedy v multikulturálnom priestore* című VEGA-projekt keretében folytak a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén (Comenius University, Faculty of Arts, Department of Hungarian Language and Literature).

nek. Leginkább különböző típusú, többségi nyelvből magyarra fordított szövegekben mutatkoznak, többek között jogi-közigazgatási jellegű dokumentumokban, oktatási anyagokban, újságcikkekben, feliratokban stb.

A másik sajátosság a magyar szaknyelvek elsajátításának intézményes lehetőségeivel kapcsolatos. A szakközépiskolába, szakmunkásképzőbe járó határon túli magyar tanulók nagy része a szaktantárgyi ismereteket nem az anyanyelven, hanem többségi nyelvű tankönyvekből sajátítja el.² Nincsenek sokkal jobb helyzetben a magyar tannyelvű általános, ill. középiskolát látogató diákok sem, hiszen tankönyveik állanyelvből való fordítások, amelyek mind fogalmi és lexikális szinten, mind a szintaktika és a stilisztika szintjén szinte szolgai módon követik forrásnyelvi eredetijüket. Ennek fő oka, hogy a magyarországi szakterminológiát és szakstílust azok a (többnyire pedagógus) személyek sem ismerik, akik a tankönyveket fordítják, ill. a fordításokat bírálják, hiszen tanulmányaikat főként többségi nyelvű egyetemeken végezték, ahol szakterületük magyar nyelvű terminológiáját nem sajátították el (vö. JAKAB 1989: 144, LANSTYÁK 1998: 131, PÉNTEK 1996: 39, BEREGSZÁSI–CSERNICKÓ 2004: 112–113, MISAD 2007: 182–183, MISAD 2009a: 14, MISAD 2012: 90–91).

Az utódállamokban megjelenő többségi nyelv–magyar, ill. magyar–többségi nyelv párú szótáraknak a fentiek ismeretében kiemelt feladatkör jut: az információközvetítés mellett egyrészt státusztervezési, másrészt standardizálási és kodifikációs folyamatok eredményeit is közvetíteniük kellene. De vajon meg tudnak-e felelni ezeknek a követelményeknek?

A dolgozat a Szlovákiában 2000-től napjainkig megjelent szlovák–magyar/magyar–szlovák szótárak, közülük elsősorban a szlovák–magyar párúak³ bemutatására vállalkozik. Az egyes szógyűjteményeket az adathordozó, ill. a szótárak anyagának jellege szerinti csoportosításban ismerteti. Történeti szempontú áttekintésük mellett külön hangsúlyozza az egyes szótártípusok funkcióját, továbbá vizsgálja szóanyaguk mennyiségi és minőségi jellegzetességeit.

² Az illetékes szervek ezzel kapcsolatos leggyakoribb magyarázata az, hogy a magyar tannyelvű szakközépiskolákban és szakmunkásképzőkben az országos átlagnál is alacsonyabb a diáklétszám, ezért nem kifizetődő a tankönyveket magyarra fordíttatni (vö. SZABÓMIHÁLY 2010: 207).

³ A magyar–szlovák párú szótárak túlnyomórészt a már elkészült szlovák–magyar gyűjtemények célnyelvi szóanyagára épülnek.